

ФЕНОМЕН МІКРАМОЎ У СІСТЭМЕ БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬнай МОВЫ

Касьян Вадзім

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – магістр філ. навук

Абагульняюцца наяўныя погляды на феномен змешанага руска-беларускага маўлення – «трасянку» на аснове [1–3]. Разгледжаны генетычны, сацыялінгвістычны, культурны аспекты дадзенага феномена.

Як вядома, паняцце *нацыянальная мова* аб'ядноўвае і *літаратурную*, і *дыялектную* падсістэмы. Але ці заўсёды мяжа паміж літаратурнай мовай і дыялектам настолькі выразная? Апрацаваны дыялект з пісьмовымі тэкстамі розных стыляў - ужо і не дыялект, а асобная літаратурная мова? Але лакальная літаратурная мова – **мікрамова**. Традыцыйна мы не гаворым пра Беларусь як краіну кантрасных гаворак і культур розных рэгіёнаў. Але гістарычна адна вобласць усё ж стаіць асабняком – Палессе.

Поўдзень Беларусі – адметны рэгіён як геаграфічна, так і культурна. Вылучаюць Заходняе і Усходняе Палессе як гісторыка-этнаграфічныя рэгіёны. Заходняе Палессе займае басейн вярхоўя Прыпяці, яе прытокі Піны і Ясельды і правабярэжжа Заходняга Буга. Самабытнасць і магчымасць захаваць асаблівасці культуры, мовы шмат у чым абумоўлены прыроднымі фактарамі: вялікія плошчы балот, сезонныя разлівы рэк. Прыкладна з 60-х гг. XX ст. актыўна вывучаецца рэгіён у моўна-этнаграфічным плане, ладзяцца экспедыцыі пад кіраўніцтвам заснавальніка савецкай этналінгвістыкі М.І. Талстога. У выніку Заходняе Палессе разглядаюць як зону старажытнага рассялення славян і важную вобласць у славянскім этнагенезе. Характэрна, што палескасць замацавана і ў народнай свядомасці, выступае як этнакультурная ідэнтычнасць [1].

Існуе праблема размежавання моў і дыялектаў. Істотную ролю ў замацаванні ўяўлення пра асобнасць пэўнай мовы мае яе статус, выкананне не толькі функцыі міжасабовых зносін, але і шырокае сацыякультурнае прымяненне. Г. Цыхун згадвае словы пачынальніка айчыннай лінгвагеаграфіі П. Бузука: «Калі з якіх-небудзь

прычын тэй ці іншай славянскай гутарцы (мога, нават, гутарцы якога-небудзь гораду) пашанцавала зрабіцца мовай літаратуры, а таксама мовай дзяржаўна-эканомічных зносін, да яе тады пачынаюць цягаець суседнія гутаркі. Такія цэнтры аб'яднання маглі зьяўляцца ў розных мясцох. Разыходзячыся праменьнямі, сіла гэтых аб'яднаўчых фактараў, чым далей ад цэнтру, усё больш слабее, і нарэшце ў некаторым месцы гэта сіла павінна зраўняцца з сілай цягаецьня да іншага суседняга цэнтру. Вось тут і можна правесці граніцу паміж данымі дзвюма мовамі. Калі ж культурна-дзяржаўныя цэнтры ўтварыліся-б у іншых мясцох, ясна, што ў сувязі з гэтым перасунуліся-б і граніцы між мовамі. Ёсць, напр., нямала зьяў, агульных у паўдн. -беларускіх і паўн. -украінскіх дыялектах, і калі-б чамусьці цэнтр політычнай і культурнай арганізацыі зьявіўся-б недзе ў Палесьсі, бяспрэчна, на тэрыторыі пераходных беларуска-украінскіх гутарак утварылася-б і новая палеская мова» (паводле [2]).

З 1970-х гг. А.Д. Дулічэнка (Тарту) увёў ва ўжытак тэрмін **славянскія мікрамовы**, распрацаваў іх класіфікацыю. «У 1980-я гг. прыкметна ажывіўся рэгіянальны заходнепалескі рух, які набыў шырокі спектр ад агульнанацыянальнай грамадска-культурнай дзейнасці, адраджэння самабытных палескіх традыцый і захавання гісторыка-культурнай спадчыны да палітычнага руху за аўтанамізацыю і наданне дзяржаўнасці заходнепалескай (“яцвяжскай”) дыялектнай мове. Выразнікам апошняга з’яўляюцца Грамадска-культурнае аб’яднанне “Полісьсе” (1988) і яго друкаваны орган “Збудзінне» [1, с. 162]. Найбольш яркую, лакаматыўную ролю ў станаўленні пісьменства адыграў філолаг і паэт Мікола Шэляговіч, але рэдкія прыклады мясцовага пісьменства вядомы і з мінулага, таксама можна згадаць паэта XIX ст. Франца Савіча. Феномен заходнепалескай мікрамовы можа быць абумоўлены наступнымі фактарамі: 1) размяшчэнне на тэрыторыі «позняга нацыятварэння»; 2) недастатковае валоданне мясцовымі жыхарамі дзяржаўнай і іншымі літаратурнымі мовамі; 3) працэс пісання літаратуры роднай мовай паўтарае ў рэгіянальных маштабах працэс фарміравання нацыянальнай мовы; 4) наяўнасць архаічных ці лакальных рыс вымушае выкарыстоўваць дадатковыя сімвалы для перадачы пэўных гукаў; 5) арыентацыя на лакальнага чытача; 6) спосаб звярнуць увагу лакальнай групы да небяспекі моўнай асіміляцыі; 7) намаганне ўзбагаціць нацыянальную мову рэдкай рэгіянальнай лексікай; 8) постмадэрнісцкія тэндэнцыі захавання ўласнай індывідуальнасці, падмацаваныя ростам зацікаўленасці да дыялектаў [3].

Бачыцца важным ведаць пра ўсю палітру моўна-культурнай спадчыны нашай краіны, разумець, што за выверанымі, стандартызаванымі, строгімі правіламі падручнікаў і нарматыўных слоўнікаў беларускай літаратурнай мовы ёсць цэлае стракатае мора варыянтаў – індывідуальных, рэгіянальных, устарэлых і актыўных, аўтэнтчных і перанятых ад іншых. Як шкельцы ў калейдаскопе (дзіцячай цаццы): розныя дзівосныя ўзоры там, але і без трубкаў, у якой яны вольна рухаюцца, цуду не будзе – застануцца адно аскепкі. Нацыянальная мова нібы тая трубка калейдаскопа, а сярод яе дэяменту ёсць і феномен заходнепалескай мікрамовы. Знаны дыялектолаг Ф. Клімчук, які перакладае на вядомыя сусветныя літаратурныя творы на мікрамову, адзначае: «Гаворкі падхарчоўваюць літаратурную мову. Калі не будзе гаворак, мова стане мёртвай» [4].

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Народная культура Беларусі : энцыклапедычны даведнік / пад агул. рэд. В.С. Цітова. – Мінск : Беларуская энцыклапедыя, 2002. – 432 с.

2. Цыхун, Г.А. Пра заходнепалескую літаратурную мікрамову (праект М. Шэляговіча) [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://mowaznaustwa.ru/2010/09/26/g-a-syxun-pra-zaxodnepaleskuju-litaraturnuyu-mikramovu-praekt-m-shelyagovicha/>. – Дата доступу : 18.04.2023.

3. Заходнепалеская мікрамова // Вікіпедыя [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : https://be-tarask.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BC%D1%96%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0. – Дата доступу : 18.04.2023.

4. Фёдар Клімчук: «Памруць гаворкі – мова стане мёртвай...» [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://vb.by/society/science/fyodar-klimchuk-pamrucz-gavorki-mova-stane-myortvaj.html>. – Дата доступу : 18.04.2023.